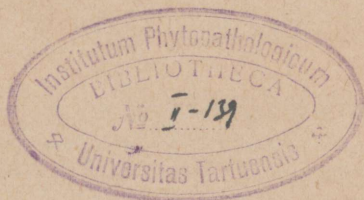

J. P O R T

Roosid, nende liigid, sordid ja kultuur

10-5

M. Minis'õ trükk, Narva

i 349675 64

Roosid, nende liigid, sordid ja kultuur.

J. Port.

Kultuurroose peetakse täie õigusega kõige kaunimateks ja suur-sugusemateks ilutaimedeks. Nende esivanemad on pärit Pärsiast ja Indiast. Pärsias on praegugi austus rooside vastu väga suur ja rooside kultuurid kõrgel järjel; moodsaimad kultuur sordid on aga suures enamuses Euroopas väljaarendatud.

Vanast Pärsiast (Asüüriast ja Paabelist) on roosid juutide kaudu viidud Palestiinasse, säält kaubanduslise läbikäimise teel sattunud Egiptusesse ja lõpuks Kreekasse. Juba ammu enne Kr. s. Kreekas tõusid roosid ilu ja armastuse sümboliks, neid tarvitati aga ka usulistel ja kangelaste austamispidustustel. Kolonistide kaudu viidi roosid Kreekast Rooma. Siin tõusis rooside kultus enneolematu kõrguseni: pidusaali põrandad puistati üle roosiõitega ja -helvetega, seinad — roosiõitest girlandidega; pidulistele raputati saali laest alla roosi õielehti ja lõhnavat roosivett; suurimaks luksustoiduks olid roosipuding ja roosivein; daamid puuderdasid endid roosiõite tuhaga, armastajad lebasid roosi helvetega täidetud siidipatjadel jne.

Itaaliast levis rooside austamine, osalt ristiusu kaudu, Kesk- ja Lääne-Euroopasse. Ärkamise ajal, kui klassikaline kirjandus ja kunst uuesti ausse tõusid, tõusis ka austamine rooside vastu ning nende tarvitamine levis isegi kaugetesse Põhjamaadesse.

Siin peab aga mainima, et tolleaeged roosid omalt väärtuselt kaugelt maha jäid praegusaegseist kultuurroosidest. Viimased omas lõpmatus hiilguses kerkisid silmapiirile alles möödunud sajandil, kui teadlikult ja sihikindlalt hakati arendama valiku ja kunstliku rist-sugutamise teel uusi roosisorte prantsuse, inglise ja saksa aednik-kude poolt.

Pilt 1. Prantsuse roos — *Rosa gallica*.

17. sajandi alul tunti Euroopas ainult 19 metsikut ja 17 aedroosi liiki ja sorti. 19 s. lõpul aga tõusis see arv mitmesse tuhandesse. Praegu on kultuurrooside sortide arv paisunud hiigla suureks ega pole kerge isegi spetsialistil-roosikasvataval siin orienteeruda. Läänud sajandi lõpul valisid saksa roosikasvatavad välja 1010 paremat roosi sorti, mida kasvatamiseks soovitati. Viimased aastakümned on toonud ja toovad veelgi arvutu hulga uusi ja paremaid sorte juurde.

Meie karedas kliimas vajab roosikasvatust palju suuremat hoolt kui Kesk- ja Lääne-Euroopas, kuid kõigele sellele hooltele vaatamata tulevad roosid siin võrdlemisi nõrgalt õitsema, ja nende täielikku võlu ei näe meie siin õieti kunagi. Varajasele sügisele — kus algab pea rooside õitseaeg — järgnevad meil varsti öökülmad, mis hävitavad ilusaimad roosiõied.

Kuid sellele vaatamata on ja jäävad ka edaspidi roosid kindlasti meie iluaeda tähtsamateks ilutaimedeks, mispärast lubangi endal nende juures veidi pikemalt peatuda.

Üldiselt võime jagada roose nelja suurde rühma.

I. Metsikud põõsasroosid.

Need roosid esinevad looduses kindlate liikidena ja nendest — kui algvormidest — on aja jooksul välja arendatud hulk hübriidseid vorme. Enamasti kõik nad on meiegi kliimas talvekindlad ega vaja talvel mingisugust külmakatet. Sobivad hästi maastikulise ilmega parki, aga ka lilleaeda, murusse, müüride äärde ja müüridele — eriti poolronijad liigid. Nad õitsevad üksainus kord suve jooksul; õied on lihtsad.

Siia kuuluvad:

a) Kibuvitsalised, mille eesotsas asub meile hästi tuntud kibuvits (*Rosa canina*), kuid pääle selle veel õuna lõhnaline *R. rubiginosa*, siis *R. agrestis*, *R. rubrifolia*, *R. villosa* j. t.

b) Näärilehised (*R. pimpinellifolia*, *R. spinosissima*, *R. Hugonis*). Nendest väikelehelistest roosidest kasvab *R. pimpinellifolia* meil metsikult mereranna piirkonnas.

c) Kaneelroosid (metsroosid) (*R. cinnamomea*). Rühma nimekandja kuivatatud lehtede lõhn tuletab meelde kaneeli. Siia kuuluvad aga veel *R. bella*, *R. Davidii*, *R. californica*, *R. pendulina*, *R. rugosa* j. t. Väga toredad on *R. rugosa* hübriidid, nagu Conrad Ferdinand Meyer — hõbe roosa, New Century — karmiin-roosa, Nova Zembla — valge, Stern von Prag — tumepunane, mis ei jää kultuurroosidest palju maha.

d) Prantsuse roosid, eesotsas *R. gallica*; möödunud sajandil kasvatati neid väga rohkesti Lõuna-Prantsusmaal ja tarvitati arstimina (mispärast teda nimetati ka apteegi-roosiks!); on meeldiva lõhnaga ja ilusate õitega.

e) Põldroosid — *R. arvensise* rühm; pääle rühma nime-roosi, mis kasvab igalpool vabas looduses Kesk-Euroopas, kuuluvad siia veel *R. moschata*, *R. multiflora*, *R. sempervirens*, *R. setigera*, *R. Watsoniana*, *R. Wichuriana* j. t. Neid roose leidub meil sageli surnuaedades ja parkides.

f) Ameerika ehk virgiinia roosid (*R. caroliniana*, *R. virginiana*, *R. humilis*, *R. lucida*, *R. nitida* j. t.). Tihti parkides leida.

g) Kollased pärsia roosid (*R. lutea*, *R. foetida*, *R. punicea*, *R. bicolor* j. t.), õitsevad nägusate kollaste õitega võrdlemisi

varakevadel; neid tuleb võimalikult rahulikult kasvada lasta ja vähe tagasi lõigata. Selle rühma kaudu on pääsenud rohkesti „kollast verd“ kultuur-roosidesse.

h) Himalaia-roosid (*R. sericea*) erinevad teistest oma tugevate ja laiahõlmaliste ogade poolest, millised omavad enamasti toreda punase värvuse ja on väga kenad, nagu *R. omeiensis* var. *pteracantha*.

II. Lihtsamad aedroosid.

Siia kuuluvad sellised roosid, mis on tekkinud aedades või looduses metsikult põõsasroosidest ristlemise teel ilma inimese kaasabi- ta, seega hübriidid, kuigi nende esivanemaid meie kahjuks ei tunne. Nad õitsevad üks kord — suve jooksul, seepärast kutsutakse neid ka suviroosideks. Aedroosidest on nende omavahelise rist- sugutuse teel välja arendatud väärirroosid (v. järgmine III r.). Osa nendest roosidest vajab meil talvekatet. Lihtsamate aedrooside hul- ka kuuluvad:

a) Aedroos (*Rosa centifolia*), see oligi Vanas Kreekas ja Roomas kõrgesti hinnatud ja lillede kuningaks tõstetud; väga meel- diva lõhnaga roos. Praegustes aedades õige harva puhast algtüüpi, küll aga selle mitmesuguseid variante.

b) Sammalroos (*R. centifolia* var. *muscosa*). Seda rooside rühma iseloomustab tihe roheline näärekarvastik tupplehtedel ja õie- rao ülemise osa ümber, mispärast puhkev õienupp siin nagu roheli- sest samblast üles kerkib. Sammalroosidest on arendatud hulk ilu- said aedvorme; ühed nendest õitsevad üks (*Communis*, *Little Gem*, *Reine Blanche*), teised kaks korda suve jooksul (*Blanche Moreau*, *James Veitch Salet*). Vajavad talvel katet.

c) Damaskuse roosid (*R. damascena*). Sellesse üldrüh- mitusse kuuluvad haruldaselt peenelõhnalised roosid toodi esimest korda Euroopasse Süüriast risticõitude ajal. Nad on üldiselt tugeva- kasvulised. Damaskuse rooside peent lõhna ja tugevat kasvu on püütud edasi anda väga paljudele kultuurroosidele. Algupärastest damaskuse roosi sortidest on suures lugupidamises — *Mme Hardy*

ja Mme Plantier — valged, *R. damasc. var. trigintipetala* — roosa; viimase õitest valmistatakse kuulsat ja kallist roosiõli. Vajavad talvekatet.

III. Väaris- ehk kultuurroosid.

Siia kuuluvad aedades kasvatatavad väaristatud, madalad põsakujuulised või kõrgemad tüvikroosid, mis tavalisti kaks korda aastas õitsevad: suvel ja sügisel; mõnel juhul ulatavad kahekordsed õitseajad enam-vähem kokku, ja siis näib nagu õitseksid need roosid terve suve ja sügise vahetpidamata. Kasvuhoonetes võib neid roose aga peaaegu aasta ümber (3—5 korda) õitsema sundida. Kultuurroosid vajavad väga soodsaid kasvutingimusi: rammusat mulda,

Pilt 2. Aedroos — *Rosa centifolia*.

rohkesti soojust, valgust ja niiskust, pääle selle veel äärmist puhust; nad kardavad tõmbe tuult ja haigestuvad kergesti. Seda kõike tuleb silmaspidada nende kasvatamisel nii peenrail kui kasvuhoonetes. Vajavad meie oludes tugevat talvekatet.

Tähtsamad väarisrooside rühmad on:

a) Korduvalt õitsevad ehk remontant-roosid (*R. semperflorens hybrida*). Need on keerukate ristsugutuste kaudu tuletatud värrad — hübriidid, millel pole aga veel ideaalset järjekindlust õitsemises, kuigi nad tavalisti kaks korda suvi-poolaastal õitsevad; haigestuvad kergesti roostesse. Lehed karedad, varred rohekad, ogad kõverad. Väarikamad esindajad: Fr. Karl Druschki — valge, Hugh Dickson — sarlakpunane, Alfred Colomb — karmiinpunane, Captain Cristy — roosa, Mrs. John Laing — tume-roosa, Ulrich Brunner fils — tume kirsipunane, Tom Wood — kirsipunane.

Pilt 3. Sammal-roos — *Rosa centifolia* var. *muscosa*.

punane; lehed suured, läikivad. Siia kuuluvad mõned väga kaunid roosid, nagu Golden Emblem — kuldoranž, Los Angeles — korallroosa kollasega, Mme Herriot — korallpun. kollasega j. t.

d) Madalad paljuõielised roosid (*R. polyantha hybrida*). Need on kääbusroosid väikeste lehtedega ja pisikeste õitega, mis hulga kaupa kobaras; väga kenad, eriti tävikroosidena. Tuntud sordid: Aenchen Müller — korallroosa, Chatillon Rose — roosa, Clara — valge, Locarno — telliskivipunane, Rodhätte — tume kirsipunane j. t., Pfitzer — karmesiin, Else Paulsen — helkiv-roosa.

f) Teeroosid (*R. thea* ehk *R. odorata*), pärit Lääne-Hiinast. Nad on võrdlemisi kõrge kasvuga, kuid nõrgavõitu õieraagudega, mispärast õied tavalisti longus; õite lõhn tuletab meelde värsket teed (siit nimi!); lehed 5-osalised, iga leheke liitlehes — südajas. Tähtsamad esindajad: Cloire de Dijon — vask-kollane, Maréchal Niel — kuld-kollane, Thea Rambler — lõheroosa, Belle Lyonnaise — kanaaria-kollane, Mme Philippe Kuntz — kirsipunane-valgega, Mrs Herbert Stevens — valge j. t.

b) Burboni roosid (*R. borbonica*), nime saanud Burboni saarte järele, kus esimene taim 1817 a. avastati (damaskuse + bengali roosi hübriid). Tuletab meelde teehübriide (vaata edasi!). Kasvatatakse tihti potiroosidena tubades. Aedroosidena vähema väärtusega. Tähtsamad sordid: Blanche Laf-fette — valge, Souve-nier de Malmaison — õrn roosa, Reine Victo-ria — helkjas roosa.

c) Pernet - roosid (*R. Pernetiana*), Lyoni roosikasvataja Pernet'i (loe Pernee) nime järele; lähedased teehübriididele (vaata edasi!). Värvuses omapärane vähk- või korall-

g) Teehübriidid (*R. odorata hybrida*). Siia kuuluvad roosikasvatuse tippsaavutised, kus roosiõitel on ideaalne kuju, lõpmatu värvinüansside skaala, meeldiv tagasihoidlik lõhn, tugevad ja pikad õievarred (tähtis lõiklilledel omadus!); lehed tumerohelised, läikivad, võrdlemisi haiguste kindlad. Teehübriidid on saadud peamiselt remontant ja prantsuse roosidest ristsugutamisel. Üheks kaunis kindlaks tunnuseks on neil noorte võrsete punakas värvus. Lõpmatust sortide hulgast olgu nimetatud siin: La France — hõbe roosa, Cathrine Kordes — rubiinpunane, Dame Blanche — valge, Kaiserin Auguste Victoria — valge, Mrs. Charles Lamplough — valge, Duches of York — kuldkollane, Etoile de Hollande — tumepunane, peenelõhnaline, Gruss an Teplitz — tsinnoberpunane, Hortulanus Fiet — kuldkollane, Richmond — sarlakpunane, Sunburst-kaadmium — kollane, Mme Caroline Testont — roosa, Crimson Emblem — karmesinpunane, General Mac Arthur — helkiv sarlakpunane, Lord Charlemont — karminpunane, Golden Ophelia — kuldkollane, Red Star — tulipunane jne.

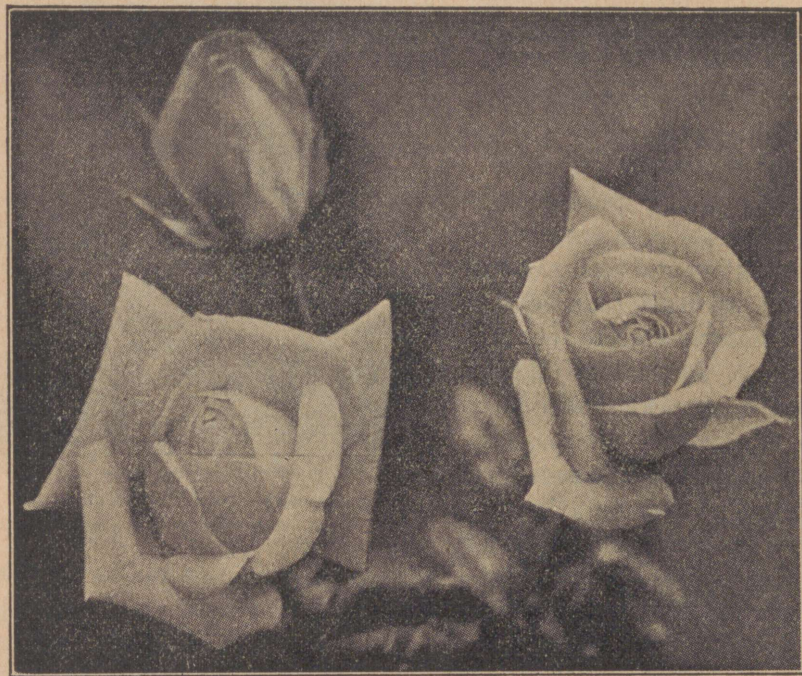

Pilt 4. Damaskuse roos — *Rosa damascena*.

IV. Väanroosid.

Sellesse rühmitusse kuuluvad esindajad mitmest rühmast, näit. teehübriididest: Climbing Mme Caroline Testont, Climbing Ophelia, Climbing Richmond j. t. Kõige huvitavamad väanroosid on aga kahtlematult paljuõielised (*R. multiflora*) väanroosid, mis näivad välja nagu väikesed paljuõielised roosid, ainult et nende varred ulatuvad 4—6 m pikkuseni. Rikkalikul õiteajal ei ole siin pea midagi muud päale toredate õiekobarate näha. Sobivad sellekohaste tugede või poognate külge, aga ka seina äärde ja müüri kattedeks. Meie kliimas vajavad samuti kui kõik kultuurroosid

korralikku talvekatet; neid ei tule aga kevadel mitte tagasi lõigata, nagu madalaid kultuurroose. Soovitavad sordid: American Pillar—õrn roosa, Blush Rambler—roosa, Crimson Rambler—karmesiinpunane, Gruss an Zabern — valge, Tausendschön — õrn roosa, Wartburg — tumeroosa j. t.

Pilt 5. Pernet-roos „Golden Emblem“, värvus kuld-oranž.

Rooside tarvitamine.

Metsikud põõsasroosid (I r.) ja aedroosid (II r.) sobivad samuti kui keskmise kõrgusega ilupõõsad murusse — kas lilleaeda või parki, aga ka maja akende alla — kas üksikult või koos teiste ilupõõsastega.

Kultuur (III r.) ja väänroosid (IV r.) ei passi aga kuidagi kokku teiste taimedega — ei lilledega ega ilupõõsastega: esiteks ei pääse sel puhul esile nende suursugusus värvis, vormis ja lõhnas, mida tuleb vaadelda ja tunda alati omaette, teiseks — nõuavad nad palju suuremat hoolt, rammusamat mulda, talvekaitset jne., mida pole hõlbus koos teiste taimedega läbi viia. Seepärast tulevad need roosid alati asetada kasvama omaette peenardele, kusjuures

on tarvis silmaspidada sortide kõrgust ja värvust. Ideaaliks on ühtlaselt ja harmoonilistes värvides õitsev roosipeenar. Väänroosid tulevad paigutada kas lõunapoolle müüri ette või hästi päikesepaistelistele ja tuulte eest kaitstud peenardele: igal juhul tulevad nad aga kevadel kõita üles tugede külge.

Rooside istutamine.

Rooside parem istutamise aeg on varakevadel. On nad teel liigselt kuivanud, siis tulevad nad enne istutamist mõneks tunniks asetada vette likku. Kultuurrooside peenrad olgu aegsasti enne istutamist valmis tehtud ja vajalise rammusa mullaga (kompost + savikas mättamuld + sõnnikumuld + vana müüri krohvi) varustatud. Enne istutamist tulevad juured hoolega järele vaadata, vigased osad välja lõigata ja taimejuured kasta savi-pudrusse. Istutada väga reeglipäraselt: sirgetele peenardele ridamisi, ümaraile — korralikult ringidena, 50—60 sm ridade vahega ja 40—50 sm üksiktaimede vahel ridades; tüvikrooside vahe 1 m; väänrooside vahe seina ääres — olenedes sellest, kuidas neid võimalik on sääl üles kõita 1—2 m.

Pilt 6. Teeroos — *Rosa thea*.

Kõik roosid tulevad istutada sama sügavalt, kui nad kasvasid varem; väärirroosidel olgu vääristuskoht mulla pinnal.

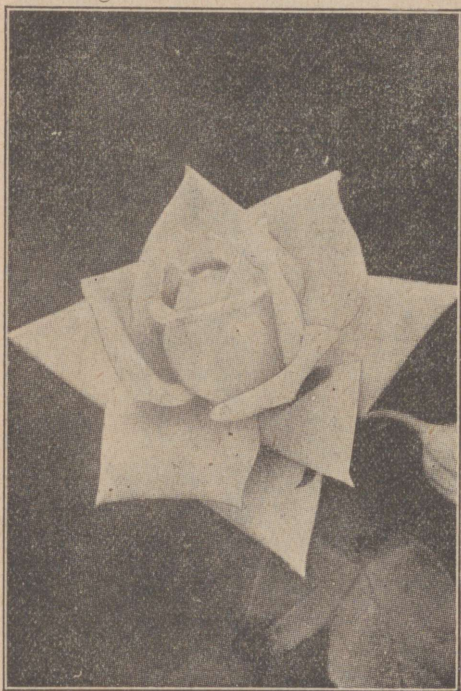
Hoolitsemine.

Tähtis on rooside ratsionaalne tagasi lõikamine. Nagu eespool möödaminnes tähendatud — ei tule I, II ja IV rühma kuuluvaid roose mitte tagasi lõigata, vaid siin tulevad põõsad aegajalt harven-

dada, s. ö. vanad — liigpuitunud harud, mis enam küllaldaselt ei õitse, juurtest saadik välja lõigata, et valgust ja õhku teistele enam juurde pääseks. II r. kuuluvad — kultuur ehk vääristatud roosid tulevad aga igal kevadel tugevasti tagasilõigata — iga haru 2—3 silmani. Kuid ka seda lõikust ei saa toimetada mehaaniliselt vaid kasvu iseärasuste järele. Kõik sordid, mis liig tugeva kasvuga, nagu

remontant-roosidest Fr. K. Druschki, Ulrich Brunner, General Jaqueminal, tee-roosidest — Cloire de Dijon j. t. tulevad vähem (3—5 silmani) tagasi lõigata, nõrgema kasvulised aga 2 silmani. Lõikuse ülesanne on: sundida roose ainult niipalju ja niitugevaid võrseid andma, mis kõige rikkalikumalt õitsevad. Ajab, näit. roos kasvu taga (liig tugev tagasi lõige mõnel juhul!), ei õitse ta üldse; on tal liig palju võrseid (liig palju silmi jäetud!) ja need liig nõrgad, siis on õied viletsad.

Edasi vajavad roosid väga rammusat mulda; järjekult tuleb neid tihti väetada. Väetusainetena võib tarvitada looma sõnnikut, virtsa, ka kuivatatud verd ja sarvepuru.

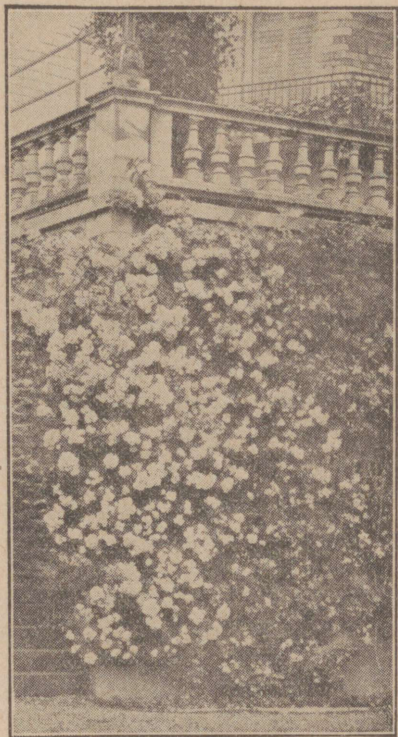
Pilt 7. Teehübriid roos — Mrs. Charles Lamplough valge.

Talveks tulevad III ja IV rühma roosid aga ka osa II r. roose hoolega kinni katta. Väärisroosidel tulevad võrsed $\frac{1}{3}$ võrra enne matmist tagasi lõigata (tegelikult on ladvaotsad nii kui nii liig mahlarikkad ja valmimatud ning külmaksid talvel ära!). Madalad roosid kaetakse siis toorete kuuseokstega ja maetakse, kui maa on täiesti külmanud, kuivade lehtedega. Õlgi pole soovitatav tarvitada: sinna asuvad hiired. Tüvikroosid koolutatakse maha ja nende väärissosa kaetakse kuiva liiva ja mullaga. Väänroosid võetakse tugede küljest lahti, paenutatakse ettevaatlikult maha (soovitatav varred

juurte ligidalt koolutada üle puupakkude: siis ei vajuta lume raskus neid katki), kaetakse tocrete kuuseokstega ja hiljem kuivade lehtedega — samuti kui madalad väärirroosidki.

Roosi haigustest

on tähtsamad: a) jahukaste (väänroosid!), mille vastu on hääks kaitsevahendiks peen väävel (*sulfurella*); b) roosirooste — mille vastu mõned roosid on õige tundlikud (remontantroosid). Sel puhul kõik haiged lehed sügisel hoolega kokku koguda ja ärapõletada. Soovitav on ka lubja lisandamine mullale. c) Leheplekitõbi — mille vastu aitab vaske sisaldavate ainetega pritsimine (vase vitriol, bordoo vedelik).

Pilt 8. Väänroos *Blush Rambler*—roosa.

✶
83380

Hind 15 senti.
